

המהפכות הצבאיות של ישראל

אחרי מלחמת יום הכיפורים עבר צה"ל את המהפכה הראשונה בעניינים הצבאיים. זו הקנתה לו את היכולת לנטרל את טילי הנ"מ של צבאות ערב. עתה נדרש צה"ל למהפכה שנייה שתנטרל את הטילים ואת הרקטות של הערבים

מבוא

המאבק הרב־דורי בין ישראל לערבים משנה פנים ולובש צורות חדשות במסגרת תהליך דיאלקטי של יוזמה ושל תגובת־נגד. צה"ל נכנס לעידן הלחימה המודרנית רק אחרי מלחמת סיני, ומאז ניתן להבחין בארבעה שלבים בהתפתחות המאבק בערבים. במאמר הזה מושם דגש על המהפכה הישראלית בעניינים הצבאיים שהתרחשה אחרי מלחמת יום הכיפורים ועל תגובת־הנגד של הערבים.

העבר

השלב הראשון

בין 1956 ל־1967 התמקד צה"ל בשכלול הבליצקריג הגרמני. בעשור הזה הביא צה"ל לכלל שלמות את תורת הלחימה של הוורמאכט והביס את צבאות מצרים, ירדן וסוריה במלחמת ששת הימים. מהפכה לא הייתה כאן, שכן הניצחונות המדהימים של המעטים על הרבים בששת הימים לא הושגו בעזרת אמצעי לחימה חדשניים או בעזרת תורות לחימה מקוריות. מתקפת הפתע האווירית, ההבקעה וניצול ההצלחה בסיני והקרבות בגדה המערבית וברמת הגולן נערכו כולם בשיטות שהופעלו כבר במלחמת העולם השנייה. במילים אחרות: תוצאות המלחמה היו מהפכניות, אף שההיערכות למלחמה וניהולה היו מסורתיות. צה"ל עשה זאת באמצעות מתן הכשרה מצוינת למפקדים וללוחמים, באמצעות הפקת המרב מאמצעי הלחימה שעמדו לרשותו (שבחלקם היו מיושנים מאוד) ובאמצעות חשיבה נועזת. לזכותו עמדו גם המוטיווציה והאומץ של הלוחמים, ניצול מושכל של הקווים הפנימיים, החולשה של צבאות ערב והרצון והיכולת להנחית מכת פתיחה מפתיעה. דרך אגב, במלחמת ששת הימים הפגין צה"ל אמנות מערכה במיטבה, אף שמפקדיו כלל לא הכירו את המושג הזה.

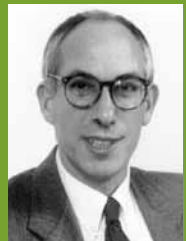
השלב השני

המתכננים הסובייטים והערבים הפנימו את לקחי מלחמת ששת הימים ופנו לדוקטרינה חדשה שתנטרל את היכולות המעולות של צה"ל בלוחמת תמרון. על סמך הדוקטרינה החדשה נמנעו הערבים - ככל האפשר - מלהתמודד באוויר עם היתרונות היחסיים של חיל האוויר הישראלי והתבססו על בניית זרוע חזקה של הגנה

מטוס פנטום של חיל האוויר ביעף מעל טנקים של צה"ל במלחמת יום הכיפורים

שאול ברונפלד יו"ר הבורסה לניירות ערך

גשר פירדאן, תעלת סואץ, 1969 | התגובה הדיאלקטית של הסובייטים ושל הערבים במלחמת ההתשה הייתה לאמץ דוקטרינה הגנתית שכמוה הופעלה בהצלחה בשמי צפון־וייטנאם בשנים 1965-1968 לנטרול תמרון יבשתי הנשען על עוצמה אווירית

העת בנוגע לתועלת שניתן היה להפיק מתקיפת ההגנה האווירית המצרית (תוכנית "תגר 4") עוד לפני שהערבים פתחו במתקפתם. ישנם מי שסוברים שהפעלתה של תוכנית "תגר 4" כמתוכנן הייתה משתקת את ההגנה האווירית המצרית, ואילו האחרים גורסים שמלכתחילה לא היה בכוחה של התוכנית לאפשר חופש לחיל האוויר להשתתף בקרב היבשה בסיני. טענה נוספת שמשמיעים ותיקי החיל היא שהפעלת חיל האוויר - אחרי שלא ניתן אישור להוציא לפועל את מתקפת המנע האווירית - הייתה שגויה. כך או כך, על אף גבורת טייסי הקרב נותרה התחושה שההגנה האווירית של מצרים ושל סוריה כופפה במלחמת יום הכיפורים את כנפי חיל האוויר.

השלב השלישי

מיד אחרי מלחמת יום הכיפורים רתמו בני פלד ז"ל ואביאם סלע את חיל האוויר, את הקהילה המדעית ואת התעשיות הביטחוניות לחיפוש דרכים לדיכוי ההגנה האווירית של הערבים. המאמצים עלו יפה והניבו פרי הילולים במלחמת לבנון הראשונה. הפתרון שפותח היה בבחינת מהפכה בעניינים הצבאיים והחזיר לחיל האוויר את עליונותו באוויר. בפיקודו של דוד עברי השמיד חיל האוויר ביוני 1982 19 סוללות סוריות של טילי קרקע-אוויר (מבצע "ערצב 19") והפיל 87 מטוסי קרב. כך החזיר לעצמו חיל האוויר את חופש הפעולה האווירי ואת היכולת להשתתף באופן פעיל בקרב היבשה. במלחמת לבנון הראשונה הפגין חיל האוויר יכולות מהפכניות ששינו את פניו של שדה הקרב במזרח התיכון וגם את יחסי הכוחות בין נאט"ו לברית ורשה.

המהפכה הישראלית בעניינים הצבאיים התבססה על קפיצת מדרגה בטכנולוגיה ובתורת ההפעלה בכמה תחומים ובהם חמ"ם (חימוש מונחה מדויק), מזל"טים, אמצעי הטעיה, ל"א (לוחמה אלקטרונית) והפוש"ש (פיקוד ושליטה) באוויר.

אמת, מדובר במהפכה לעניים - בהשוואה למהפכה בעניינים הצבאיים (RMA) שעשו האמריקנים בשנות ה-80. אך גם זו שלנו הייתה מהפכה של ממש והיא אף הקדימה את ארה"ב (במאמר מוסגר: רק בשלב השני של ה-RMA הישראלי פותחו יכולות מהפכניות להשמדת שפעת הרק"ם הסורי בגישה שמזכירה את ה-RMA האמריקני). לסיכום הפרק שהוקדש לעבר: מלחמת 1967 הוכיחה שלצבאות ערב אין יכולת להתמודד

אווירית משולבת. זו הפעילה טילי קרקע-אוויר (טק"א), תותחי נ"מ, מטוסי קרב ומערכות פיקוד ושליטה באופן שנועד לנטרל את העליונות של טייסי הקרב הישראליים ולהגביל את תרומת החיל לקרב היבשה.

הדוקטרינה החדשה שולבה באסטרטגיה של התשה, והיא הופעלה נגד צה"ל בהצלחה הולכת וגוברת בשנים 1968-1970. במילים אחרות, התגובה הדיאלקטית של הסובייטים ושל הערבים במלחמת ההתשה הייתה לאמץ דוקטרינה הגנתית שכמוה הופעלה בהצלחה בשמי צפון־וייטנאם בשנים 1965-1968 לנטרול תמרון יבשתי הנשען על עוצמה אווירית.

הכתובת נרשמה על הקיר (ליתר דיוק בשמי מצרים) באופן בולט ב־1970, כאשר הסובייטים הפעילו את המערך המשודרג של ההגנה האווירית והצליחו להביא להפלת מטוסי פנטום של חיל האוויר הישראלי.

במלחמת יום הכיפורים מנעה ההגנה האווירית של הערבים מחיל האוויר למלא את התפקיד המרכזי שיועד לו בשלב הבלימה ואחר כך בשלב ההכרעה.

מאז מלחמת יום הכיפורים ישנה מחלוקת עמוקה בין הטייסים הבכירים של אותה

ישירות עם צה"ל. מלחמת 1973 הבהירה שהערבים מצאו מענה לעליונות של ישראל. מלחמת 1982 החזירה את העליונות לחיל האוויר ולצה"ל (אף כי תוצאות המלחמה היו בעייתיות מסיבות שאינן נוגעות לענייננו). נוסף על כך יש לשים לב ש"ערצב 19" נעשה בחינוך אפסי: האויב היה צבא של מדינה, אזרחים לא נפגעו, וכל מטוסינו חזרו בשלום לבסיסהם.

ההווה

השלב הרביעי

אחרי מלחמת לבנון הראשונה, כמו אחרי מלחמת ששת הימים, התרחשה תפנית בדוקטרינה הערבית שנועדה להתמודד עם חופש התמרון שרכש צה"ל באמצעות המהפכה בעניינים הצבאיים. צבא סוריה זנח, למעשה, את פיתוח היכולת לתקוף את ישראל באמצעות טייסות קרב ועוצבות שריון ועבר לאסטרטגיה הגנתית. זו התבססה בראש ובראשונה על הרתעת ישראל בעזרת כמויות גדולות של רקטות ושל טילי קרקע-קרקע (רק"ק וטק"ק) המכוונים למרבית שטחה של ישראל ונועדו ליצור מאזן אימה. במקביל, מערכי ההגנה הקרקעיים של סוריה הורו באמצעי נ"ט מתקדמים שנועדו להקשות על התמרון היבשתי, שאחת ממטרותיו היא לטפל במשגרי הרק"ק והטק"ק.

בלבנון התרחש תהליך דומה. החזבאללה, שהפך שם לכוח הצבאי העיקרי אחרי מלחמת

הפרדיגמה החדשה נדרשת לתת מענה אפקטיבי לטרור של רקטות ושל טילים, ולכן היא חייבת לכלול שילוב של הגנה אקטיבית עם הגנה פסיבית ועם חופש תמרון באוויר וביבשה

1982, אימץ את הדוקטרינה הסורית והתאים אותה לצרכי המיוחדים שנובעים מהיותו צבא של ארגון ולא של מדינה. כמו הסורים הצליח גם החזבאללה ליצור מאזן אימה בעזרת הרק"ק והטק"ק והתבסס גם הוא על מערך הגנה שנועד לסכל את התמרון הקרקעי של צה"ל לעבר האתרים שמהם מותקף העורף של ישראל.

האופי ה"היברידי" של החזבאללה בא לידי ביטוי בהפיכת אזרחים לחומת מגן אנושית, בהסתרת אמצעי הלחימה שלו ובמאמץ להביא לדה-לגיטימציה של צה"ל ושל ישראל בזירה הבינ-לאומית. הדה-לגיטימציה היא רכיב חשוב באסטרטגיה הערבית שכן היא נועדה להרתיע את צה"ל של שנות ה-2000 מלהפעיל את כוחו. כיום מנסים הערבים להשיג הרתעה לא רק באמצעות אמצעי לחימה אלא גם בעזרת המצלמות של אל-ג'זירה ודפי הנייר-יורק טיימס.

ההיערכות של צבא סוריה, של החזבאללה ושל החמאס היא האתגר הנוכחי במאבק הדיאלקטי על ביטחון ישראל.

העתיד

השלב הבא - החמישי

המשימה הלאומית של ימינו היא פיתוח פרדיגמה מדינית-צבאית חדשה שתנטרל את האסטרטגיה הערבית המתבססת על האיום להפעיל רק"ק וטק"ק. כיום לא מדובר במלחמת מעטים מול רבים, כפי שהיה ביוני 1967, וגם לא בקושי להתמודד עם מערכת הגנה אווירית מתקדמת, כפי שהיה אחרי 1967.

הפרדיגמה החדשה נדרשת לתת מענה אפקטיבי לטרור של רקטות ושל טילים, ולכן היא חייבת לכלול שילוב של הגנה אקטיבית עם הגנה פסיבית ועם חופש תמרון באוויר וביבשה.

במקביל יש צורך גם בפעילות מדינית ענפה.

ההצלחות של כיפת ברזל בראשית 2012 הן בשורה טובה, אך אין בכך די. המערכת לבדה תתקשה למנוע פגיעות משמעותיות בעורף הצבאי והאזרחי במקרה של מלחמה בצפון.

הדרך שעל צה"ל לעבור היא ארוכה ורבה, אך ניתן לשאוב עידוד מהצלחותיהם בעבר של חיל האוויר ושל התעשיות הביטחוניות לפתח את הרכיב הטכנולוגי-מבצעי של השינוי הפרדיגמטי הנדרש.

אסור לשגות באשליות: המשימה שעומדת בפנינו הפעם היא קשה באופן מיוחד ומחייבת השקעות משמעותיות באמצעים ובאימונים. פיתוח פתרונות טכנולוגיים מבצעיים חדשניים הוא רק רגל אחת. לישראל של שנות ה-2000 תשתיות טכנולוגיות מרשימות שעליהן יוכלו בני פלד ואביאם סלע של ימינו לבנות יכולות חדשות. אולם הטכנולוגיה לבדה לא תספיק. האופי ההיברידי של האויב בלבנון ובעזה מסבך את הפתרונות הטכנולוגיים ומקנה חשיבות רבה גם לרגל השנייה - הממד המדיני והאסטרטגי, שחשיבותו גדלה נוכח הטלטלות שעובר באחרונה העולם הערבי.

ועוד דבר: בניית יכולות טכנולוגיות חדשות בימים אלה היא עניין קשה גם בשל הצורך לפתח בו זמנית יכולות פעולה והרתעה במעגלים רחוקים ולהקדיש לכך משאבים גדולים.

סיכום

המהפכה הישראלית השנייה בעניינים הצבאיים מחפשת את גואלה. ישראל זקוקה שוב למוחות יצירתיים מהסוג שהביאו את המהפכה הראשונה אחרי מלחמת יום הכיפורים. אך הפעם אין די במוחות טכנולוגיים ומבצעיים. המהפכה השנייה תצטרך, יותר מבעבר, לשלב יכולות מבצעיות חדשות עם חוכמה מדינית ועם דיפלומטיה אפקטיבית.

תודה לפרופ' אורי סיוון, טייס קרב בדימוס, על הסיוע בכתיבת המאמר